

Олександр Музика

ПСИХОБІОГРАФІЧНІ СТУДІЇ З ВОЛОДИМИРОМ ШИНКАРУКОМ

*Захочеться побачити себе –
Подивлюсь в очі тим, хто дивиться на мене.
В. Шинкарук*

Люди подібні до птахів. Їм властиво час від часу відриватися від землі і злітати в небо. Хтось скаже, що не у всіх людей є така здатність, але ж і не у всіх птахів... Мистецтво і творчість, музика й поезія – ось наші крила. Хтось їх ховає, хтось соромиться, хтось забуває про їх існування, а хтось щоденно летить у височінь, не знаючи точно, що чекає його там, але знаючи напевне, що на відміну від землі, у високому, як мрія, замкненому на журавлиний ключ небі лише друзі: в золоту косу заплетені вітри, які вінчають з піснею, зграї вгодованих хмар, тоненька скибка круглої хлібини місяця, відра зірок в криниці ночі, посивілі журавлі, чути тихий сміх дощу і сонце, до якого, наче соняшник, можна повернутися усмішкою... І ще – любов.

Саме ці слова, образи, метафори найчастіше зустрічаються у піснях, віршах і оповіданнях Володимира Шинкарука. Літературознавці ще зроблять детальний аналіз його творчості. А до того маємо традиційно-земне, банальне й претензійно-оцінне: «подобається – не подобається». До честі нас усіх «подобається» зустрічається все ж частіше.

У кожній людині є *багато такого*, що є у всіх людей, *щось*, що є лише в деяких, а *дещо*, чого немає ні в кого. Притоки й витoki унікального літературного, пісенного, артистичного й педагогічного таланту Володимира Шинкарука спробуємо **257** пошукати в подіях та людях, які спочатку самі траплялися, а пізніше шукалися і знаходилися на життєвому шляху. Є неписане золоте правило психобіографічного аналізу: «Досвід – це не те, що було, а те, що залишилося». У Шинкарука залишилося дуже багато.

Зазвичай люди легко сприймають будь-яку пропоновану їм градацію життя: чи то п'ятирічну, чи то паспортно-інституціональну (садочок, школа, інститут...). І – «життя наче сон» – як у відомому новаторському шинкаруківському вірші, що складається винятково з називних речень.

Не так було цього разу. У ході біографічної бесіди Володимир Федорович чинив неявно виражений, але послідовний супротив, аж поки не означив свою власну хронологію дитинства. Це переїзди, а отже, і люди, події, стрімкі зміни ситуацій... «Перехрестя розлук» – не лише назва поетичної збірки, а й результат саморефлексії.

*Вчора зустріч, тепер прощання,
Вчора зимно, сьогодні спека,
Той був першим, тепер – останній,
Той був близько, тепер – далеко.
Той долав найстрімкіші підйоми,
Та його залишили сили,
Той був другом, а став знайомим,
Той літав, а тепер безкрилий.
Той у невід впіймав удачу,
А назавтра став знову босим,
Той сміявся, а нині плаче,
Той давав, а сьогодні просить.
Той до щастя наміряв кроки,
Ну а вийшло, що – до могили,
Той світив, та погас до строку,
Той палав, а того спалили.
А літа, на жаль, не вертають,
Як не прикро і як не гірко,
Я міняюсь, мене міняють,
То у кращій бік, а то – в гірший¹.*

Цікаво спостерігати за тим, як самі собою зринають у пам'яті назви та цитати. Пишучи цю статтю, я цілком свідомо вирішив спиратися тільки на психологічні методи і зібрані мною дослідницькі матеріали. Але, як і в сотнях і тисячах людей, пісні, вірші та оповідання Шинкарука живуть і в мені. Крізь призму влучних, метафоричних фраз я сприймаю й оцінюю світ, думаю; 258 його метафори, дотепи часом зовсім спонтанно зринають з

---

¹ Шинкарук В.Ф. Перехрестя розлук: Збірка поезій і авторської пісні. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2004. – С. 119

глибин підсвідомості. Переді мною не лежать книжки Шинкарука, лише збігають на думку деякі вислови, які, як я відкрив для себе, мають глибинний асоціативний зв'язок з моїми психологічними студіями, своєрідно валідизуючи їх результати. Для себе я вирішив, що і далі в ході роботи над цією статтею я користуватимусь саме цією не зовсім психологічною, і, очевидно, зовсім не літературознавчою методою. Отже, повторю ще раз: досвід – це те, що залишилося!

Непросто проводити психологічні дослідження творчості людини, з якою тебе поєднують довгі роки і дружніх, і робочих стосунків. Специфіка психологічного дослідження (якої галузі діяльності воно б не стосувалося) полягає в тому, що обов'язково до контексту аналізу залучаються дуже особисті, іноді навіть інтимні деталі. Це значною мірою суперечить усталеній літературознавчій традиції, але я й не намагаюся бути її адептом. З іншого боку, мушу визнати, що досить вільно були застосовані і принципи психологічного дослідження. І ще, як виявилось, для аналізу отриманого матеріалу було обмаль часу та й місця для публікації. Отже, жанр цієї публікації найкраще визначає слово з назви книги мого вчителя академіка Валентина Моляко – пролегомени².

Уже перша частина дослідження – біографічна бесіда, основним завданням якої було виявити значимі події і події групи (людей), дала таку

---

² В аналізі творчості Володимира Шинкарука я спирався на цілий ряд наукових джерел:

Білоус П.В. Психологія літературної творчості. – Житомир, 2004. – 96 с.

Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. *В.О. Моляко, О.Л. Музики*. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.

Кульчицкая Е.И., Моляко В.А. Сирень одаренности в саду творчества. – Житомир: Вид-во Рута, 2008. – 316 с.

Льюис К. С. Психоанализ и литературная критика // Собр. соч. в 8 т. Т.2. / Пер. с англ.: И. Кормилцев и др. – М.: Фонд о. Александра Меня; СПб: Fazenda Дом надежды, 2004. – С. 277-292.

Моляко В.А. Поэтическая психология // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць / За ред. В.О.Моляко. – Т.12. – Вип. 3. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С.7-22.

Моляко В.А. Психологические аспекты поэтического восприятия // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць / За ред. В.О. Моляко. – Т.12. – Вип. 5. – Ч.І. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С.7-17.

Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены). – К.: «Освіта України», 2007. – 388 с.

кількість (і якість!) матеріалу, що його аж ніяк не втиснути в рамки статті. Унікальність дослідницької [259](#) ситуації була ще й у тому, що психолог досліджував психолога, бо хто б іще міг написати такі стрічки:

*Я вже навчився себе розуміти,
Тепер учусь прощати себе...³*

Володимир Шинкарук у ролі досліджуваного виявився навдивовижу *слухняним*. Він не тільки терпляче зносив наші багатогодинні розмови, а й швидко вловив їх суть і спрямованість. Одним із завдань біографічної бесіди є актуалізація рефлексивних процесів, які зазвичай дуже спотворені механізмами психологічного захисту⁴. Але не у випадку з Шинкаруком. Уже на перших хвилинах розмови він змінив запропоновану мною п'ятирічну періодизацію життя, на його власну, чотирирічну, основу на справді значимих життєвих подіях-переїздах. І тут відразу виявилось дві психологічні особливості, які є досить важливими для розуміння витоків таланту Шинкарука: 1) особистісно-центровані ремінісценції; 2) особистісна ампліфікація.

Зазвичай пересічна людина в ході біографічної бесіди пригадує дуже небагато подій з ранніх періодів життя (як правило, 2-3). Володимир Федорович, особливо не напружуючись, назвав 28 значимих подій до шестирічного віку, які асоціювалися не з інституціональними речами (вступ до дитсадка чи до школи), як це буває, а з людьми й переживаннями. Безумовно, проглядаються певні ретроспективно-аперцептивні впливи на ці ремінісценції, але вони не деформують їх зведенням до кількох пізнавальних (знаю – не знаю) чи емоційних (подобається – не подобається) стереотипів. Навпаки, картину світу формують дуже різні люди (єврейська родина, сталінської закваски суддя, товариш, що хворів епілепсією, вихователька, яка влаштувала іменинний банкет замість денного сну, Максим Рильський, якого не пам'ятає, але котрий за переказами гойдав його на руках).

---

³ Шинкарук В.Ф. Перехрестя розлук: Збірка поезій і авторської пісні. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2004. – С.85

⁴ Музика О.Л., Никончук Н.О. Механізми психологічного захисту в усній народній творчості // Вісник Житомирського педінституту, 1998. – №2. – С. 18-23.

Переїзди щочотири роки (а для дитини переїхати – це немов би раптово опинитися в іншому світі) стали каталізатором для особистісного збагачення, але авторство цього процесу варто шукати в суб'єктній площині. Рання і глибока зацікавленість усім, що є довкола, стала передумовою розвитку соціальної й особистісної рефлексії. А в зрілому віці:

260

*І розхристаний, і упертий,
Не доведений до пуття,
Я – і кат, і водночас – жертва,
І підсудний я, і суддя⁵.*

Як зазначає Зіновія Карпенко, «...позачуттєве, в умовному просторі і часі, існування Я... стає реальністю в умовах інтеріоризованої міжсуб'єктної взаємодії. Присутня при цьому діалогіка внутрішньо-психічних, насамперед розумових, процесів постає формою існування думки, свідомості загалом. Отже, стає можливим самопородження думки і ширше – породження нових смислів діяльності, технічних ідей, творчих задумів тощо. При цьому трансцендентальне (рефлексивне) Я виступає повноважним Автором творчої діяльності і самоздійснення, оскільки підсумовує різні версії, думки (діалогічні опозиції) в єдину монологізовану свідомість»⁶.

Думається, що не зовсім праві ті дослідники, які у пошуках витоків творчості концентруються здебільшого на наслідуванні когось із оточення чи, навпаки, роблять акценти на ранніх проявах здібностей, які, мовляв, невідомо звідки й взяли. Вочевидь справа в іншому. З певних, ще не зовсім зрозумілих причин з-поміж однолітків вирізняються діти, які не лише бачать, але й порівнюють і запам'ятовують, не лише чують, але й зіставляють, аналізують. І що головне – дивуються і навчаються не зводити побачене до мінімуму класів чи типів, а створювати картину світу в усій її складності. Дуже багато дитячих вражень Льоді (Володі) Шинкарука знайшли своє місце в його творах не лише як факти, але, що особливо важливо, як почуття й емоції, яких не буває у дорослих, але без яких дорослих не зрозуміти.

⁵ Шинкарук В.Ф. Колискова для осені. Поезії, тексти для пісень. – Житомир: «Полісся», 2009. – С. 26

⁶ Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – С. 275

Ранні спогади виявилися пов'язаними з кількома почуттями, які пізніше сформувавши моральне кредо чи навіть моральнісний імператив В. Шинкарука. У першу чергу це гостре переживання сорому від подитячому перебільшених ситуацій вимушеного обману, коли доводилося на ходу вигадувати фантастичні і смішні в очах дорослих виправдання за ненавмисні проступки. І ще почуття радості від власної спроможності. Через десятиліття пронесено дитячий артистичний тріумф від завченого напам'ять і продекламованого довжелезного прологу з пушкінського «Руслана і Людмили».

261

Друга частина дослідницької процедури була спрямована на виявлення значимих людей – тих, що залишили слід у свідомості і з якими було пов'язане формування тих чи інших особистісних цінностей. Цих людей виявилось досить багато, але не лише в цьому Шинкарукова відмінність. Можна констатувати принаймні ще дві особливості: перша полягає в тому, що біографічно референтні особи дуже різні за віком, родом занять та індивідуальними характеристиками; друга – в тому, що серед значимих осіб є групові суб'єкти, своєрідні збірні образи. До таких, наприклад, належить «нахабне село», що є втіленням колективного переможного духу, основаного на наполегливості, послідовності, енергії та вірі у власні сили (команда із села без особливих індивідуальних і тактичних умінь, і навіть без форми перемогла у фіналі вишколених, тактично грамотних і елегантних районних баскетболістів).

Мабуть, є велика правда в тому, що про що б не писав письменник, він пише про себе. І треба не лише увібрати в себе, але й зрозуміти, прийняти, ізолювати чи розставити на різній відстані від особистісного центру все різноманіття людських проявів, треба поселити їх в собі, щоб потім можна було віддзеркалити у героях своїх оповідань.

Третя частина дослідження – це реконструкція тих ціннісних утворень, які складають зміст ціннісної свідомості В. Шинкарука. Для цього було застосовано введений В.А. Петровським принцип втіленої суб'єктності: для

оцінки схожості чи відмінності інших людей суб'єкт, як правило, послуговується не їхніми, а власними ціннісними конструктами. У дослідженні було використано процедуру порівняння тріад, запропоновану Дж. Келлі. Суттєвою відмінністю, яка дозволяє говорити не про особистісні, а про ціннісні конструкти, є те, що: 1) список осіб, які порівнювалися, складався не з довільного переліку поширених соціальних ролей (репертуарний список), а з життєво значимих референтних осіб; 2) ціннісні конструкти завжди представлені одним полюсом, на відміну від особистісних, умовою існування яких є двополюсність. Досліджуваному пропонувалися тріади: Я + двоє людей зі списку значимих осіб, який було складено в процесі біографічної бесіди. Завдання полягало в тому, щоб об'єднати двох людей на підставі спільної важливої властивості особистості і цим самим протиставити їх третій особі, найважливішу рису якої теж потрібно назвати. Десятки авторів вважають, що метод тріад є найефективнішим для вербалізації смислових утворень.

Зазвичай більшість людей, які проходять цю процедуру, відчують значні труднощі, вказуючи на те, що важко підібрати слова, щоб точно передати думку, а також важко не 262 повторюватися⁷. У психології такі проблеми описуються поняттями когнітивної складності - простоти.

*Хотів купатись
В твоїх очах,
А там –
Так мілко...*⁸

Когнітивно «прості» люди досить часто, окрім найзагальнішого особистісного конструкта «подобається – не подобається», спроможні вербалізувати ще всього 8-10 конструктів, які при цьому є синонімічними і, як правило, утворюють не більше двох семантичних гнізд. Але цей випадок, як і очікувалося, був зовсім іншим. Ціннісні конструкти генерувалися легко і

---

⁷ Музика О.Л. Ціннісна когнітивна складність у дослідженні творчо обдарованої особистості / Наука і освіта. – Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – Одеса, 2007. – №4-5. – С. 118-121.

⁸ Шинкарук В.Ф. Колискова для осені. Поезії, тексти для пісень. – Житомир: «Полісся», 2009. – С. 88

швидко, граничну кількість так і не вдалося встановити з огляду на обмеженість часу, відведеного на дослідження. Отже, початкові припущення про високий рівень ціннісної когнітивної складності Володимира Шинкарука, що ґрунтувалися на значному числі виокремлених життєво значимих осіб, підтвердилися даними про можливість вербалізації значної кількості ціннісних конструктів, що не менше, ніж на порядок перевищує середні показники. Ремінісценції, що глибоко й повно реконструюють минуле, є підґрунтям антиципації майбутнього.

*Зима,
Що збирається жити у мені,
Дарує омріяні спокій і тишу,
Неначе дитину, минуле колише,
Малює щодня на віконному склі
Весну,
Що недавно жила у мені⁹.*

Для створення факторно-семантичної моделі ціннісної свідомості зазвичай береться матриця, яка включає всіх значимих людей і всі виокремлені досліджуваними конструкти. Але в цьому випадку було взято лише ті показники, які стосуються творчості. Загалом, бали, якими оцінювалася вираженість ціннісних 263 конструктів у значимих осіб, виявилися досить високими. Очікувано високою (власне, найвищою) виявилася і самооцінка В. Шинкарука. Це природно для людини, діяльність якої регулюється суб'єктивними (внутрішніми, реально діючими, підкріпленими щоденними результатами) цінностями, а не надуманими чи показними.

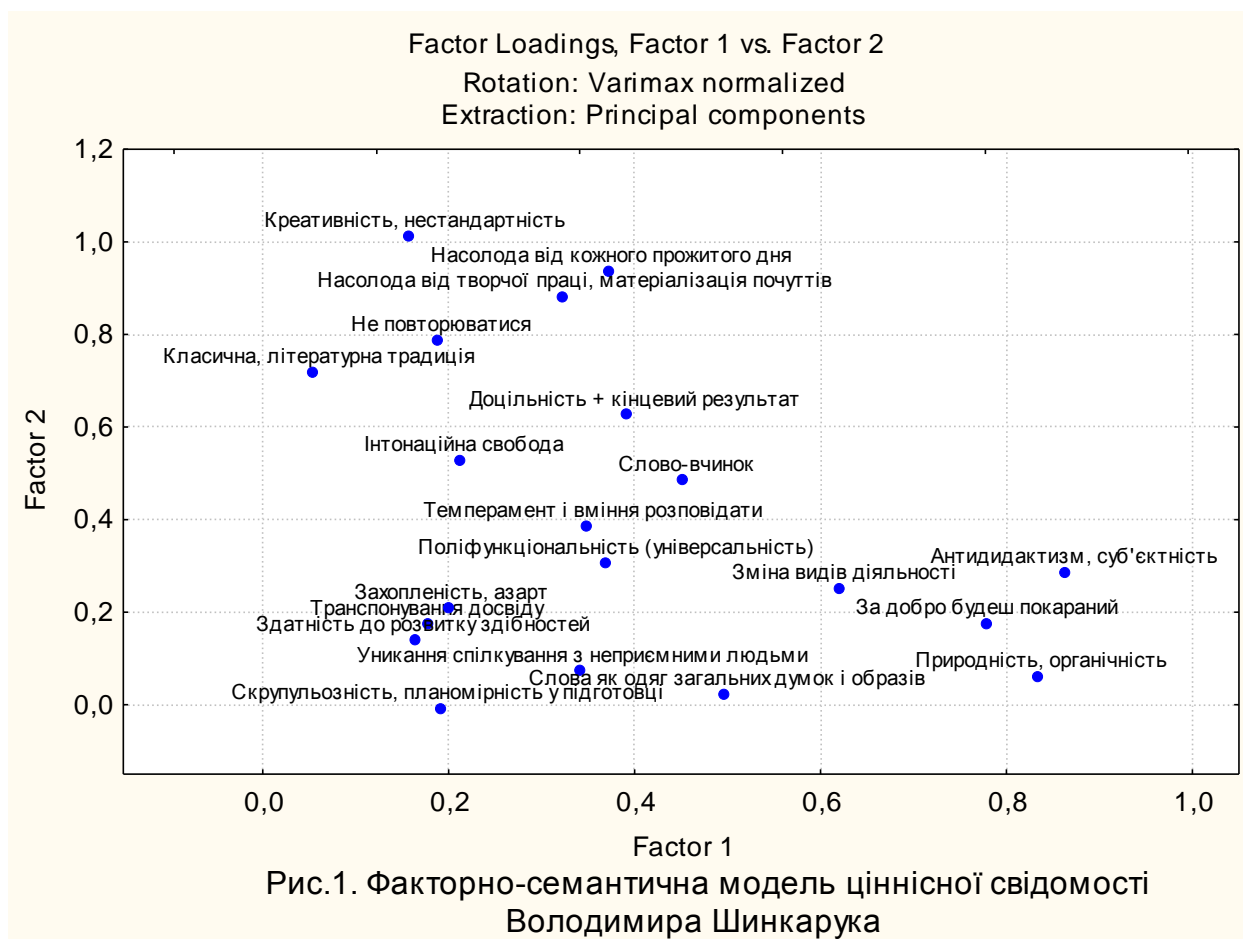
Факторно-семантична модель виявила типову для творчо обдарованих людей структуру ціннісної свідомості. Досить повно представлені три її основні компоненти: моральнісні, діяльнісні і суб'єктивні цінності. Але їх референтно-біографічні прототипи та й більшою мірою душевні труди митця зробили їх абсолютно оригінальними за змістом, особливо коли зважати на несподівані повороти у ціннісно-семантичних конотаціях значимих

---

⁹ Шинкарук В.Ф. Перехрестя розлук: Збірка поезій і авторської пісні. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2004. – С. 33

конструктив. Основу моральних цінностей (33,7 % дисперсії) складають три конструкти: *антидидактизм, суб'єктність; природність, органічність* та *роби добро, попри те, що знаєш, що будеш покараний*.

Їх зміст неможливо повністю осягнути, коли розглядати ізольовано, у відриві одне від одного. І тісні кореляційні зв'язки між ними моделюють їх постійне взаємоперетікання, миготіння [264](#) у свідомості. Мистецькі твори не повинні бути відверто повчальними.

Мистецька позиція Шинкарука ґрунтується на презумпції розумності його читачів, за якими визнається право на власні висновки. Дотична до цього й «природність, органічність», але вона орієнтована вже на глядача чи слухача, оскільки розкриває ще одну грань таланту Шинкарука – талант актора, ведучого, аніматора у високому розумінні цього слова (від лат. *anima* – душа) – людини, яка, як ніхто, вміє творити свято своєю режисерською дією й майстерною акторською грою. А те, що ми більше звикли до буднів і

не завжди спроможні поцінувати його зусилля, його не обходить – він захищений вивіреном життям моральнісним імперативом: «Твори добро, хоча й будеш за нього покараний».

Але, щоб благі наміри не завели надто далеко від реального життя, потрібні діяльнісні цінності, які перетворюють намір на дію, слово на справу, мрію на реальність. Ось вони: *нестандартність, креативність; насолода від творчої праці, від матеріалізації почуттів; не повторюватися; класична літературна традиція* (14,1 % дисперсії). У цьому переліку теж проглядається Шинкарук у всіх своїх мистецьких іпостасях.

З точки зору регуляції творчої діяльності функція моральнісних цінностей полягає у формуванні внутрішнього відчуття її потрібності, її сенсу. Діяльнісні цінності є індивідуально своєрідними внутрішніми критеріями ефективності творчої діяльності, на основі яких підбирається той чи інший інструментарій, необхідний для її здійснення (на відміну від пересічних людей, В. Шинкарук легко і швидко назвав зо три десятки своїх умінь).

І лише поєднання смислових (моральнісних) та інструментальних (діяльнісних) цінностей, їх тісний взаємозв'язок дозволяє перейти від творчого задуму до його реалізації. Цю актуалізовану ситуацією конкретної творчої діяльності групу цінностей я назвав суб'єктними цінностями, оскільки саме вони як внутрішньоособистісні утворення визначають активність людини, творчу дію та її результат. У цьому зв'язку моральнісні і діяльнісні цінності можуть розглядатися як ресурси творчості, її стратегічні резерви, що можуть залучатися за необхідності до мотивування чи інструментального забезпечення творчих процесів. Ціннісна свідомість творчо обдарованої людини дуже гнучка і лабільна, що визначається її когнітивною складністю (значною кількістю внутрішніх ціннісних конструктів і можливістю їх переструктурування, зміни зв'язків між ними).

Але з іншого боку, при всій чутливості творчої людини до явищ, які знаходяться поза нею, її внутрішні ціннісні конструкти,

що складають ціннісну свідомість, залишаються досить стабільними і змінюються лише в тому випадку, коли їх інтерпретаційної чи інтенційної спроможності виявляється недостатньо в певній екстремальній ситуації. Вочевидь, що це буває не часто, бо ж кожна творча особистість вирізняється не тільки власним стилем, почерком, індивідуальністю, але й стійкістю цих характеристик. І тут не без задоволення констатую, що незалежно від В. Шинкарука, я колись використав прийом парадоксальності, який йому так до вподоби, назвавши це психологічне явище феноменом мінливої стійкості¹⁰. Значимість окремих ціннісних конструктів може змінюватися залежно від того, яке саме творче чи життєве завдання вирішується. До прикладу, неістотні в даний момент часу, наближені до нуля такі конструкти як «скрупульозність, планомірність у підготовці», «транспонування досвіду», «уникання спілкування з неприємними людьми», «захопленість, азарт, зануреність», «здатність до розвитку здібностей» насправді є згорнутими узагальненими критеріями світо- і саморозуміння, які, знаходячись у латентному стані, здатні миттєво актуалізуватися за необхідності, щоб підсилити внутрішню мотивацію творчості.

Що ж до суб'єктних цінностей, то на момент проведення дослідження їх утворювали конструкти, витоки яких чітко простежуються як у життєвих подіях, так і у власному ціннісному досвіді В. Шинкарука (вкотре нагадаю: досвід – це не те, що було, а те, що залишилося). **«Поліфункціональність»** або «універсальність» – одна з провідних цінностей, що визначає для самого В. Шинкарука якщо не його мистецьку цінність, то, принаймні, своєрідність, зародилася в дитинстві і розвинулася в юності. Спочатку, ще в молодшому шкільному віці, це була своєрідна опозиція до одного хлопчика, який, як це часто буває з учнями, став виконавцем одного твору. Його вивчене, відшліфоване «Гаї шумлять...» викликало захват усіх комісій і насмішки

---

¹⁰ Музика О.Л. Ціннісна свідомість обдарованої особистості на тлі ціннісної кризи суспільства // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару АПН України. – К.: Гнозис, 1998. – С. 397-401.

ровесників. Другий поштовх у розвитку «поліфункціональності» теж іде від ровесника, але вже підлітка, який вразив тим, що співав і акомпанував собі на гітарі. Очевидно, були й інші випадки, але цей цікавий ще й тим, що руйнує досить поширений стереотип щодо виняткової ролі дорослих, особливо визнаних авторитетів у певній галузі, які можуть стати справжніми зразками для наслідування. Те, що для В. Шинкарука такими референтними особами стали 266 ровесники, аж ніяк не виняток. Це скоріше правило, яке підтверджується і в інших дослідженнях, як, до речі, й те, що фіксація на одній діяльності є деструктивною стратегією, яка не сприяє творчому розвитку дитини¹¹.

«Інтонаційна свобода» – цей ціннісний конструкт пов'язаний зі способами віршотворення. Його інтеріоризований носій – В. Маяковський, який разом з Лесею Українкою та може ще декількома відомими митцями утворюють особливу групу віртуальних референтних осіб. Загалом, для пересічної людини значення віртуальних (тобто віддалених, незнайомих, умовних) авторитетів полягає в тому, що вони забезпечують підтримку моральнісних цінностей. У В. Шинкарука зовсім інше ставлення: небожителі з мистецького олімпу поступово наближаються, їх підходи, прийоми творчості, мистецьке ремесло усвідомлюються й приміряються до власних творчих пошуків. І не випадково, що з більшістю поетів і співаків, які були спочатку (та й потім також) його кумирами, В. Шинкарук прагнув познайомитися особисто. Володимир Висоцький, Юрій Візбор, Роберт Рождественський, Аркадій Ривлін, Вадим Мулерман – це неповний перелік людей, які з юнацьких мрій увійшли в його життя як реальні персонажі. «Все, що може зробити одна людина, може зробити й інша!» – девіз житомирського винахідника Я.А. Артемчука – ілюструє психологічний механізм трансформації творчих домагань у творчі досягнення, у *«кінцевий результат»*.

---

¹¹ Музика О.Л., Портницька Н.Ф. Розвиток творчих здібностей у наслідувальній діяльності: навчальний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 128 с.

*Той – слабкий, а цей – міцний, мов криця,
У того повно слів, а в цього – справ...¹²*

У бабціних примовках, у спілкуванні батька з братами, у лекціях Леоніда Венгерова, у піснях Володимира Висоцького зростав і розвивався ціннісний конструкт **«темперамент, вміння розповідати»**. І нарешті, мабуть, головна суб'єктна цінність, яка вирізняє творчу особистість, відділяє її всесильну інтенційність від мрійливої споглядальності пересічної людини для В. Шинкарука – це **«слово→вчинок»**. Так, не дефіс, а саме стрілочка краще передає ту, приховану в усному мовленні інтонацію, яка позначає однозначний безваріантний причинно-наслідковий зв'язок. У ньому і вимога до себе і до своєї душі, якій «не дозволяється лінуватися», і доволі жорсткі, але сумірні з самовимогами, вимоги **267** до оточення. Тут і дотримання обіцянок, і прагнення бути точним в усьому, і цінування свого й чужого часу. Слово, що дається собі, і є суб'єктною першопричиною творчості, і це вчинок-подолання. Мистецький витвір – це ніби частинка душі, яку зовсім не обов'язково виносити напоказ, але яка все ж виноситься, з острахом, але і з надією на розуміння, на прийняття, на поцінування. І потрібно мати велику душу, щоб не боятись цього.

Суб'єктно-ціннісна регуляція поширюється не лише на творчу (письменницьку, артистичну), але й на інші види діяльності, зокрема педагогічну. Залишивши мистецтво для фахівців, педагогічну діяльність, яка у виконанні В. Шинкарука теж є творчою, проаналізую трохи ретельніше, оскільки доля надала мені можливість спостерігати за нею впродовж тривалого часу.

Можна вчити тому, що написано в підручниках. Послідовно і доступно, експресивно й зовні ніби зацікавлено, але все ж відсторонено. Це не для нього. Слухаючи його розповіді чи то про старослов'янську мову, чи то про давньоукраїнську літературу, ви час від часу кидаєте на нього подивований погляд, щоб впевнитися, чи справді він перед вами, а не закинута якимсь

---

¹² Шинкарук В.Ф. Колискова для осені. Поезії, тексти для пісень. – Житомир: «Полісся», 2009. – С. 31

дивом у наш час людина, яка допомагала Нестору-літописцю і була особисто знайома з Петром Могилою чи Феофаном Прокоповичем. Шинкарук як викладач залишається митцем, артистом, вченим. Але й психологом, у тому розумінні, що його цікавлять не тільки факти, а в першу чергу люди, які до них причетні.

Знання стає особистісним, а тому й об'ємним, живим і достовірним, вплетеним у потік життєвої реальності, чи, скоріше, сплавленим з нею. А як це виглядає в очах студентів? Вони інстинктивно відчують свою дотичність до чогось дивовижного (і це тим більше проявляється, чим більше літ їх відділяє від Шинкарукових студій). Реалії студентського життя ставлять прості завдання: як скласти залік чи здати екзамен? І тут не скажеш краще, ніж одна студентка на Інтернет-форумі: «Хочете добре здати екзамен – просто гарно підготуйтеся, і тоді отримаєте «по заслугах». Дарувати оцінку Володимир Федорович вам не буде: те, що заробите, – те й отримаєте. Будете готові – екзамен принесе вам задоволення».

Справжність Володимира Шинкарука як вчителя проявляється з часом. Десятки (це тих, кого я знаю особисто), а може сотні й тисячі людей, для яких записи у залікових книжках вже втратили свою важливість в контексті прожитих літ, вважають його своїм Вчителем, пишаються своїм знайомством з ним. І це найвища оцінка. До високого звання справжнього Вчителя лежить довгий шлях через роки, через душі людей, в яких Вам вдалося залишити частинку своєї душі.

268

«Розумний любить вчитися, а дурний – вчити» – ця приказка чи не найкраще характеризує Володимира Шинкарука. Але вряди-годи і в нього з'являється, ні, не бажання когось повчити, а подив, що люди не прагнуть розвиватися. Я мав змогу спостерігати за тим, як він вчив студентів (та й викладачів, не приховуватиму, я теж вчився при цьому) основам режисури й поетичної творчості. Ведучи практикуми «Організація масових заходів» і «Творчість у мистецькому дискурсі» він продемонстрував кілька дуже дискусійних з точки зору сучасної педагогіки (але не психології) прийомів,

які на мій погляд і роблять його справжнім Вчителем. Повага до студентів для Володимира Шинкарука не зводиться до правил етикету. Повага – це передовсім віра в можливості людини, впевненість у тому, що кожен може досягти вершин. І свідомість того, що він сам є надто високою планкою, нездоланим бар'єром для мистецьких домагань студентів, актуалізує його акторське Я: жодних «викань» та інших владно-підвладних викривляючців. Раптом ми бачимо не маститого митця, а студента Володю Шинкарука, причому не студента-для-викладачів, а студента-для-студентів. І починаються фірмові шинкаруківські штучки. А фокус у тому, що із-за нарочито простяцьких студентських примовок поступово висуваються основні стратегічні ресурсні прийоми Б. Шарварка і В. Вовкуна, А. Ривліна і Р. Рождественського. І настає момент, коли фраза «те, що мене не вбиває, робить сильнішим» набуває реального особистісного змісту. Не раз стискалося серце, коли кращим, на мій погляд, студентам, які на кілька хвилин запізнилися на репетицію, кидалося різке й холодне «до побачення» і відмовлялося у ключових ролях у переддень концерту. Він чекає на повернення, але хоче бачити їх іншими, відповідальними, сповненими гідності, поваги до себе і до людей, з якими йдуть по життю. Вчити – означає міряти людей тими ж мірками, якими міряєш себе. Знаменитий український режисер Борис Шарварко на три роки відлучив Шинкарука від своїх концертів, коли той не виконав його вимоги на три хвилини скоротити виступ. При цьому він посідає чільне місце серед десятків митців, яких Володимир Шинкарук вважає своїми вчителями. Вчитель – не той, хто вчить, а той, у кого хочеться вчитися.

Не часто, але мені доводилося бачити Володимира Шинкарука-вчителя вдоволенням. І, що цікаво, це було не тоді, коли студентам вдавалося щось «змавпувати», бездоганно відтворити урок, а тоді, коли вдавалося зробити щось своє, власне, оригінальне. І тут нова метаморфоза. Володимир Шинкарук раптом перетворює зеленого студента на метра, ставить його поруч із собою. І знову розмова на рівних, але рівних митців, а не

початківців-дилетантів. І він ²⁶⁹ дивується й радіє кожній думці, кожному вдалому образу, сценічному рішенню, як великому відкриттю. Так дивуватися може лише творець: це ж дивовижа, коли з нічого виходить щось. Пригадується наш «Новорічний зорепад» – перше свято, де все, від сценарію до фінального факультетського гімну, було виконано Шинкаруковими студентами, але на цей раз вже без його допомоги. Одним із пам'ятних вражень для мене було щасливе обличчя Митця і Вчителя.

У роботі кожного педагога є вершини, піки, досягнення. Мабуть, їх немало і у Володимира Шинкарука. Я був свідком і мимовільним учасником одного з його педагогічних рекордів, який, на мою думку, можна поставити в один ряд із найбільшими педагогічними відкриттями. Спочатку був інтенсивний майстер-клас, де опановувалося ремесло віршування.

*Замішую думки,
Як тісто,
Щоб випікати з них
Хлібини
Віршів...¹³*

А потім всі без винятку учасники практикуму «Творчість у мистецькому дискурсі», всі як один студенти звичайної академічної групи написали по віршу-два, які склали поетичну збірку «Диво, знайдене в собі»¹⁴. Професор Володимир Федорович Шинкарук довів дуже складну теорему, свого роду психологічну теорему Ферма, яка формулюється так: «Здібності розвиваються». Як часто, замість того, щоб такими прикладами розвивати, плекати віру студентів у свої сили, ми власну педагогічну неспроможність виправдовуємо чи приховуємо за сентенціями на кшталт «одному дано, а іншому – ні!» Але таки не святі горшки ліплять! І ця приказка перестала бути винятково теоретичним конструктом для двох десятків студентів. Авжеж, досвід – це не те, що було, а те, що залишилося.

---

¹³ Шинкарук В.Ф. Колискова для осені. Поезії, тексти для пісень. – Житомир: «Полісся», 2009. – С. 88

¹⁴ Диво, знайдене в собі. Поезії студентів 55 групи соціально-психологічного факультету / За заг. ред. В.Ф. Шинкарука. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 28 с.

У вчительській праці є одна серйозна і для багатьох нездоланна суперечність: між властивою кожній людині потребою у творчості і професійною вимогою з року в рік вкладати у голови учнів визначений програмовий матеріал. Є лише один шанс бути хорошим вчителем: зробити ці формальні чужі знання своїми, жити ними і творити нові. **«Не повторюватися»** – цей принцип 270 Володимира Шинкарука мирно вживається з його викладацькими вміннями. Він не те щоб нетерпимий до людей, які застигли, які не розвиваються, не вдосконалюються, не рухаються вперед, а просто не хоче мати з ними нічого спільного. Вихід один – **«не спілкуватися з неприємними людьми»**. І тут він повчально різкий і категоричний:

*Заздрість ніколи не буває білою,
Тільки чорною, тільки іржавою¹⁵.*

Це не означає, що В. Шинкарук неспроможний розуміти людей, обплутаних всілякими внутрішніми проблемами. Він здатний навіть співчувати і прощати тим, хто замучений комплексом меншовартості:

*Шкода, що він велетнем снівся собі,
Бо як прокидатись йому ліліпутом...¹⁶*

Але спілкуватися з ними він не хоче – це відволікає від високого, від творчості.

Знати – це ще не означає вміти, вміти – не значить могли, могли – не значить робити. Знання для того, щоб діяти, щоб творити! Щоб, піднімаючись над буденністю, ставати мудрішим, добрішим, кращим. І **«робити добро, навіть попри те, що знаєш: за це тебе буде покарано»**.

*Гвіздки в долоні,
Під ребра стис.
Ламає скроні
Біль і свист.
Роти, мов праці,
Щоб не воскрес!
Якщо він кращий,*

---

¹⁵ Шинкарук В.Ф. Перехрестя розлук: Збірка поезій і авторської пісні. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2004. – С. 151

¹⁶ Там само. С.113

Його на хрест!¹⁷

На рис. 2. змодельовано фрагмент біографічно-ціннісного поля, який дає уявлення про витoki творчості В. Шинкарука і його творчу спорідненість з референтними особами. Наголошую, що ця модель відображає не ситуаційний, а загальножиттєвий контекст стосунків, і тому відстані між персонажами і ціннісними конструктами є досить умовними релятивними характеристиками, оскільки можуть суттєво змінюватися залежно від змін життєвих 271 обставин. Головне, що постійними залишаються як цінності, так і біографічно значимі референтні особи. Доводиться нагадати, що через значну когнітивну складність ціннісної свідомості В. Шинкарука далеко не всі ціннісні конструкти і референтні особи були включені до моделі.

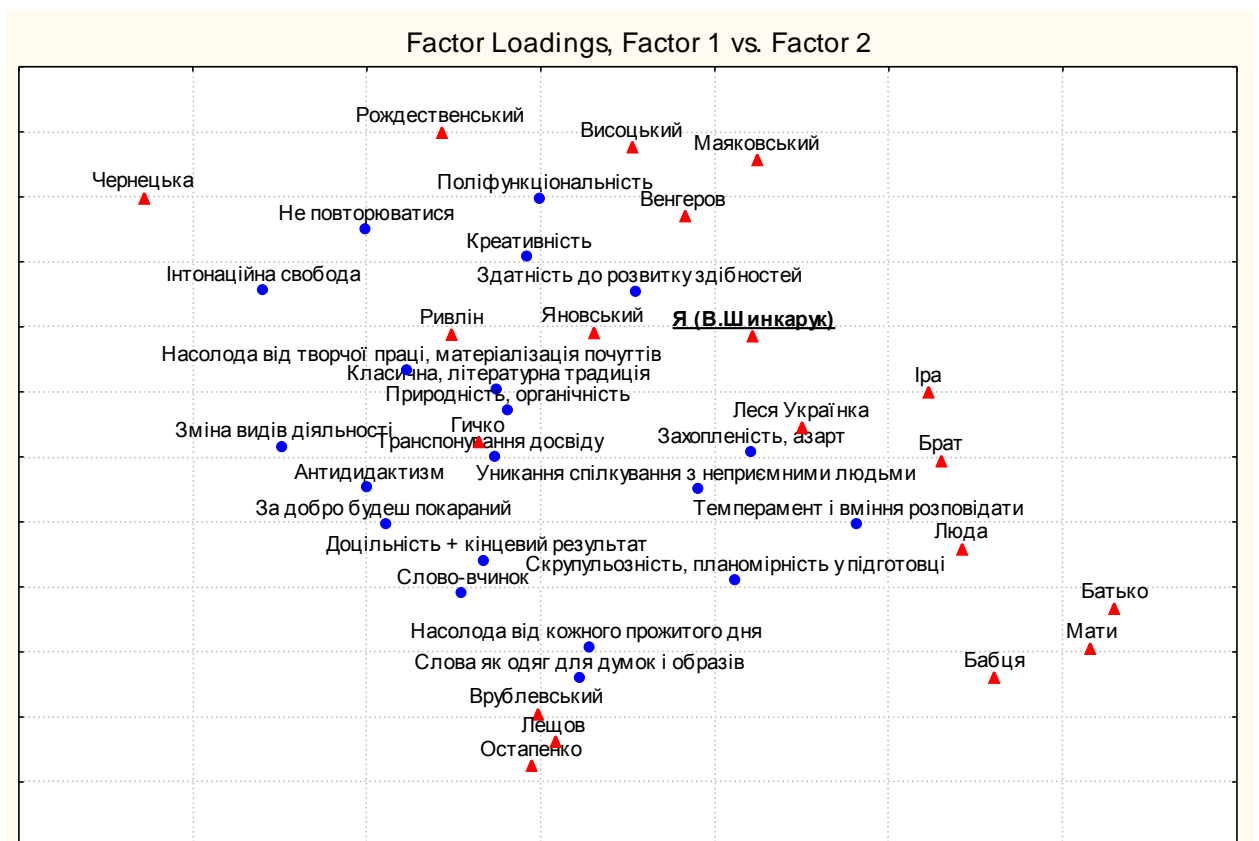

Рис.2. Факторно-семантична модель біографічно-ціннісного поля творчої діяльності Володимира Шинкарука

Отже, за даними біографічної бесіди витoki творчості Володимира Шинкарука знаходяться в його родині. Добра, дотепна, гостра на розум та на язик бабця блискуче застосовувала фольклор з виховною метою. Батько був,

¹⁷ Там само. С.45

як і годиться, суворим, й неминуча підліткова конкуренція з ним іноді закінчувалася «фізичними зауваженнями». Але в пам'яті залишилися його доброта і мудрість: «Язик людині дано для того, щоб приховувати свої думки». Авторитетний старший брат і м'яка, неекспансивна молодша сестра хоча й по-різному, але суттєво впливали на особистісний розвиток Володі. Всі співали. Мама грала на гітарі.

*Але мама дала мені долю на виріст,
І носити її – не зносити...*¹⁸

272

І зовсім не богохульство, а синівську відданість і вдячність можна записати у співавтори дивовижно психологічно глибокої поетичної стрічки: «Божа матір, що дивно так схожа на мене»¹⁹...

Щастя для людини, коли ціннісним підґрунтям для вибудови власної родини є родина батьківська. Саме так і було у В. Шинкарука. Отже, не дивно, що серед значимих для творчості осіб дружина – перший критик і цензор.

*Мене окрилили одразу дві любові –
Любов моя і любов твоя*²⁰.

І тут вперше я не погоджуся з Володимиром Шинкаруком, що «любов, на жаль, коротша від життя». Але що це?

*Старію я на два життя одразу –
На життя своє і на життя твоє...*²¹

Звісно ж, досвід – це не те, що було, а те, що залишилося.

Однією з фундаментальних потреб є потреба в персоналізації, тобто втілення твоїх талантів, твоїх цінностей в іншій, дорогій для тебе людині. Ірина Шинкарук – заслужена артистка України, співачка, поетка – не лише батьківські гордість і щастя, а й референтна особа.

---

¹⁸ Шинкарук В. Ф. Перехрестя розлук: Збірка поезій і авторської пісні. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2004. – С. 83

¹⁹ Шинкарук В. Ф. На відстані ночі: Поезії, тексти пісень. – Житомир: «Авжеж!», 1996. – С. 13

²⁰ Шинкарук В. Ф. Перехрестя розлук: Збірка поезій і авторської пісні. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2004. – С. 94

²¹ Там само. С. 94

Творчій людині не можна допомогти в головному – в її творчості. Але в іншому поміч буває просто необхідною. І добре, що на життєвому шляху В. Шинкарука трапилася вчителька Ліна Чернецька, яка прищепила (мені близьке це слово) йому любов до поезії. Василь Врублевський наполіг на публікації поетичних збірок. Дружба і співпраця з Костянтином Яновським спонукали його по-новому подивитися на свою пісенну творчість.

І потрібно було кілька випадкових зустрічей (якщо у цьому житті взагалі є щось випадкове), які б вступили у резонанс з душевними хвилями і виштовхнули на поверхню *«здатність до розвитку здібностей»*. Задовго до того, як В. Шинкарук сформулював цей вислів як конструкт власної ціннісної свідомості, видатний український психолог Г.С. Костюк писав: «Обдарованість – це здібність до розвитку здібностей».

Події та люди, що зустрічалися на життєвому шляху Володимира Шинкарука, безумовно сприяли, а інколи й заважали (і цим також сприяли) розвитку його талантів. Але допомагати – це

273

виконувати не більше половини роботи. Все інше людина має зробити сама. Думається, що поетичний девіз академіка Валентина Моляко «Твори себе!» повною мірою реалізовує у своєму житті та творчості Володимир Шинкарук.

У статті аналізуються результати психобіографічного дослідження розвитку обдарованої особистості. Застосована авторська методика моделювання ціннісної свідомості дозволила виявити основні детермінанти різносторонніх здібностей поета, співака, композитора професора Володимира Шинкарука.

Ключові слова: ціннісна свідомість, творча обдарованість, талант, факторно-семантичне моделювання, психобіографічний аналіз, творчість.

The article analyses the results of the gifted personality development psychobiographical research. The original value conscience modeling methodology enabled to investigate the main determinants of professor Volodymyr Shynkaruk's versatile abilities as a poet, a singer and a composer.

Keywords: value conscience, creative giftedness, talent, factorial and semantic modeling, psychobiographical analysis, creativity.